

PRIKAZ NAUČNE MONOGRAFIJE

**RAT JE POČEO RIJEČIMA
Bosna i Hercegovina devedesetih**

Autora dr Milovana Milutinovića

Izdavač: Nezavisni univerzitet Banja Luka, 2010.

Štampa: Grafid Banjaluka

Krajem 2010. godine, u izdanju Nezavisnog univerziteta Banja Luka javnosti je predstavljena obimna naučna monografija autora dr Milovana Milutinovića, profesora Fakulteta političkih nauka, pod nazivom "Rat je počeo riječima – Bosna i Hercegovina devedesetih". Naučna monografija vrši komunikološku rekonstrukciju medijskog rata, kroz rat riječima u jugoslovenskom sukobu, posebno u Bosni i Hercegovini, na relacijama: sa jedne strane srpske propagande i, sa druge strane, hrvatske i bošnjačke i međunarodne antisrpske propagande, što predstavlja prvu ozbiljnu studiju iz teorije i prakse političke i ratne propagande, objavljene na srpskom jeziku. U većem delu je to naučno, sistematsko i analitičko delo, značajno i sa teoretskog i sa iskustvenog doprinosa komunikologiji.

Monografija obuhvata, može se reći, sve relevantne događaje koji su se odigrali od početka rata do 1996. godine u BiH i njenom okruženju: proces formiranja RS i odbrane Srba u „tamnom BH vilajetu”, režiranje i proces legalizacije nasilne secesije od strane velikih sila i međunarodno priznanje nasilne secesije naroda i republika bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

U komunikacijskom pogledu monografija nudi čitav niz razrađenih primenjenih postupaka uspešnog nadmetanja sa tehnički i profesionalno znatno ekipiranijim protivnikom. Za razliku od drugih delatnika na tom polju, autor je primenjeni opseg takve argumentacije koristio kontinuirano i ciljno usmereno, a ne stihijski i sporadično, što je vidljivo u pojedinim studijama slučaja, kod svih strana u sukobu u Bosni i Hercegovini.

Autor je sve vreme oružanih sukoba koje obuhvata monografija vršio najodgovornije dužnosti u domenu informisanja i informativno-propagandnog delovanja, što mu je omogućilo da bude na izvorištu. Upravo zbog toga monografija predstavlja vrlo dragocen dokument i svedočanstvo borbe Srba za opstanak u Bosni i Hercegovini, na ruševinama bivše SFRJ, borbe protiv reinkarniranog fašizma i

fundamentalizma (te borbe sa samim sobom). Ona argumentovano i naučno svedoči o jednom procesu koji je ujedno aktuelan i istorijski. Zato monografija zaslužuje posebnu pažnju.

Monografija dr Milovana Milutinovića obuhvata sedam poglavlja sa prikazima dominantnih epoha i fenomena propagande, posebno ratne propagande od antike do 20. veka, kao i najvažnije fenomene i pojavne oblike političke i ratne propagande. Analizom i prezentacijom tih fenomena prožeta su sva poglavlja monografije i delom ukomponovana u tokove građanskog rata u Bosni i Hercegovini, a delom i SFR Jugoslavije. Osim toga monografija zahvata i najšire međunarodne aspekte propagande u kontekstu pomenutih sukoba. Može se reći da je to najsveobuhvatnija i najkompetentnija studija o počecima i razvoju ratne i političke propagande na srpskom jeziku.

U prvom poglavlju studije autor analizira i prezentira različita shvatanja, vrste i metode, pre svega političke propagande, kao i motivacione dimenzije i komponente vođenja propagande u opštim i konkretnim uslovima. U tom sistemu analize i prezentacije, autor daje teorijske i operativne definicije pojmova sa kojima vrši interferencije opštih i primenjenih metoda i tehnika propagande u miru i ratu. Značajan je njegov doprinos redefinisaju pojma propagande i političke propagande. Posebna pažnja se posvećuje ratnoj propagandi kao domenu propagandnog delovanja u uslovima ekstremne napetosti, ugroženosti i potrebe ostvarivanja ratnih i političkih ciljeva sukobljenih strana putem vojne intervencije. Polazeći od određenja ratne propagande i mesta ratne propagande u propagandi uopšte, autor prelazi na određenja i iskustva propagande i pokušaje regulisanja posebnih metoda propagande kao komponente ratnih sukoba na prostorima SFR Jugoslavije.

U drugom poglavlju autor analizira ključni i specifični domen usmerenja propagande kao što su javno mnjenje u kriznim situacijama i u ratu, nastojanja planskog usmeravanja mišljenja, stavova i ponašanja socijalnih grupa i socijalnih zajednica kao konstituenata javnosti. Tu se susrećemo sa analizom intra-propagandnih elemenata u domenu političke i ratne propagande, kao što su sredstva, jezik i argumentacija propagandnih poruka. U istom poglavlju autor kratko izlaže i odnos medija i politike u oružanim sukobima, posebno navodeći ulogu medija u službi rata odnosno afirmaciji političkih i ratnih pretenzija i konkretnih ciljeva. Značajno je što se autor opredelio na studijsku analizu naznačenih pojmova i određenja kod svih strana u bosanskohercegovačkom sukobu

Nakon elaboracije opštih i primenjenih teorijskih komponenti i modela ratne i političke propagande, autor od trećeg poglavlja pa dalje, prelazi na analizu i komparaciju pojavnih oblika propagande u oružanim sukobima, stavljajući ih u kontekst širih teorijskih i empirijskih sistema i modela propagande. On u trećem poglavlju prezentuje stanje u SFR Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini, gde prikazuje ustavna načela i odnose koji su omogućavali ravnopravnost konstitutivnih naroda Bosne i

Hercegovine: Srba, Hrvata i muslimana i stabilnost te republike u sastavu SFR Jugoslavije. Nakon takvog pristupa autor opisuje uzroke raspada pravnog poretka i elaborira začetak i eskalaciju bosanskohercegovačke krize koju prate propagandne akcije utemeljene na teorijski poznatim modelima afirmacije kulturnih (nacionalnih, verskih i drugih) različitosti kao embriona i resursa eskalacije međusobnog sukoba strana i interferencirajuće ratne propagande između etničkih i verskih zajednica u Bosni i Hercegovini.

Autor, dalje, u studiji analizira karakteristike rata u Bosni i Hercegovini, kao fundamenta ratne propagande. Propagandno se naročito argumentovalo kontroverzom „građanski rat ili agresija” i jasno naznačava građanski rat kao konačno određenje karaktera sukoba. U projekciji te kontroverze autor kategorizuje sledeće ključne argumente: Mi ne želimo rat; Neprijatelj je isključiv krivac za rat; Neprijatelj ima demonske osobine; Mi se borimo za dobru stvar; Neprijatelj namerno čini zločine; Naša misija je sveta itd. U tom kontekstu autor citira i „Le Mond diplomatique“, koji na svoj način u jednoj rečenici opisuje glavne karakteristike ratne propagande, koja je vođena na prostoru Bosne i Hercegovine: *„Trenutačnost, spektakularnost, fragmentarnost, pojednostavljenje, mondijalizacija i poistovećivanje izveštaja sa robom glavne su karakteristike informacija tokom rata u BiH, a koje strukturalno ne razlikuju istinu od neistine, informaciju od propagande“*. Nezaobilazni su bili, kako autor navodi, i argumenti nacionalne, verske i kulturne provenijencije, kao i u ranijim empirijskim istraživanjima ekstrahirani, emotivni, plauzibilni, taktički i racionalni argumenti (Hazelof i drugi).

U sledeća tri poglavlja autor prikazuje ratne propagandne kampanje tri sukobljene strane u BiH. Kod sve tri strane detaljno se analiziraju subjekti, politički sistem uspostavljen u skladu sa ratnim okolnostima, organizacija vojnih struktura sukobljenih strana i strategije ratnih operacija, odnosa strana prema informisanju, propagandi i medijima, te brojni primeri propagandnog delovanja. U ove kategorije ukomponovane su i propagandne strategije zaraćenih strana koje su se realizovale putem novouspostavljenih informativno-propagandnih sistema i raspoloživih medija pod njihovom kontrolom. Autor navodi podatke o vrstama i kvantitetu medija zaraćenih strana i specifičnostima propagandnog delovanja. Pored nacionalne, kao ključne distinkcije između zaraćenih strana, autor u kraćim osvrtima analizira i versku komponentu sukoba, uz osnovnu konstataciju, da su sve tri vere stajale iza političkih i ratnih ciljeva svojih naroda i političkih krugova.

Autor nije propustio da u monografiji precizno istakne i jednu značajnu distinktivnu komponentu u vođenju propagande zaraćenih strana. Muslimanska i hrvatska strana, pored sopstvenih službi za propagandu, angažovale su i poznate propagandne agencije iz Sjedinjenih Država i drugih zemalja Zapadne Evrope, koje su vršile snažne propagandne uticaje na svetsko javno mnjenje i tako opravdavale političke i ratne ciljeve svojih

klijenata, osporavajući istovremeno političke i ratne ciljeve srpske strane u ratu u BiH, kao i u jugoslovenskom sukobu u celini.

Na pomenutu distinktivnu komponentu, autor naslanja posljednje poglavlje, u kome analizira međunarodne aspekte propagande tokom rata u Bosni i Hercegovini. U tom poglavlju autor posebno ističe pristrasnost dominantnog dela međunarodne zajednice na štetu srpske strane, koja se u propagandnom domenu oslanjala, uglavnom, na sopstvene službe i kapacitete. Monografija predstavlja istraživanje *sui generis* sa obuhvatom domena ratne propagande u ratu u Bosni i Hercegovini, kao i užeg, šireg i najšireg međunarodnog okruženja. Autor je hrabro ušao u jedan neistražen, vrlo delikatan, i dalje kontroverzan i propagandno-politički konfliktan prostor, u kome vlada značajan kognitivni deficit. Ovom monografijom autor je umanjio deo tog deficita i treba očekivati da će određene institucije iz nove studije izvući odgovarajuće pouke.

U analizi velike količine podataka autor ukazuje da Srbi nisu potcenili medije, već da nisu umeli informativno i propagandno koristiti tu moć u komuniciranju sa svetom... Autor ukazuje na nesposobnost srpskih vlasti da cene stvarnost i predvide događaje, zbog čega su Srbi kao protivnici novog poretka, bili izloženi žestokoj medijsko-političkoj satanizaciji. On se osvrće na negativne strane srpske propagande, pri čemu pažnju posvećuje fenomenu antisrpskog propagandnog i medijskog rata. Uvažavajući dominantne metodološke principe, monografija predstavlja dragocen istraživački poduhvat, čiji će rezultati biti korisni istraživačima.

Etička utemeljenost informativno-propagandnog delovanja i principi univerzalne humanosti manifestovali su u monografiji, kako prema sopstvenoj - srpskoj strani, tako i prema sukobljenim stranama - protivnicima. Autor oštro žigoše nacionalističku mržnju i zlobu, ratno profiterstvo i povredu moralnog kodeksa, koji su u više slučajeva zapretili glavnom cilju: očuvanju moralnog integriteta (posebno) srpskog vojnika u borbi za opstanak i odbrani vekovnih ognjišta. Retko je neko u vreme ratnog nasilja prizivao i komunikativno valorizovao razum, kao autor ove monografije. Često su to bili „povici u pustinji”, ali su oni takođe pogadali u pravu metu, dovodili do reakcije, korekcije odluka i usmeravali.

Monografija potvrđuje da zaposedanje i implementacija dominantnih svetskih medija čini savremeni „medijski rat“ ubojitim oružjem i teško savladivom barijerom, što se može uzeti kao jedan mogući uzrok krajnje jednostrane i tako snažne satanizacije Srba u građanskom ratu, u ratu u Bosni i Hercegovini i dalje, i kao jedan od mogućih uzroka deficitarnog uzvraćanja srpskih medija i drugih relevantnih faktora na srpskoj strani. Nesklad u odnosu snaga u propagandnom nadmetanju, manifestovao se posebno na profesionalnom planu. Nizom argumenata autor je potvrdio da je antisrpski medijsko-propagandni rat vođen visoko profesionalnim metodama i potencijalima, kao što su eksperti za psihološko-propagandni rat, specijalne agencije za „odnose sa javnošću“, tj. za propagandu, opremljene integrisanim teorijskim, eksperimentalno-

laboratorijskim, terenskim i praktičnim znanjima u toj profesionalnoj disciplini. Tome su, na srpskoj strani, u neravnopravnom odnosu, pokušali parirati profesionalni novinari sa znanjima i metodama novinarske profesije, koji u datim uslovima nisu imali šansu.

U takvim uslovima nameće se, po pravilu, opšti, a za srpsku stranu specifični problemi komunikativnih barijera. Prevazilaženje tih barijera je kontinuirani, svakodnevni posao medijskih agensa u normalnim prilikama skoro u svim vrstama komunikativnih interakcija. U novinarstvu je za tu svrhu odavno razvijen metod poznat pod nazivom senzacionalizam, putem koga se, u borbi za komunikacijski prostor, za recipijente itd., proizvode, plasiraju ili reklamiraju optimalno zanimljive komunikativne poruke.

Komunikativne barijere, odnosno proboj takvih barijera u situaciji, u kojoj su se našli Srbi, stigmatizovani i satanizovani, izvan dominantnih komunikativnih tokova, predstavljao je problem. Mnogi su smatrali i smatraju da proboj tih barijera nije moguć. A da li je zaista moguć? Teorijski svakako jeste. Pored već naznačenog senzacionalizma, za proboj komunikativnih barijera preporučuju se ekstremne tzv. spektakularne metode kao najviši stepen pobuđivanja pozornosti. Mediji se dovode u stanje u kome gube imunitet i ne mogu se odupreti. Da bi se probili kroz barijere zaglušujuće buke i orgijanja medija, spektakularne metode morali su primeniti čak i režiseri antisrpskog medijskog rata koji su inače kontrolisali dominantne svetske medije. Koncipiranje i lansiranje lažih vesti o koncentracionim logorima kod Srba je spektakularan fenomen, jer je pobuđivao užasne asocijacije na nacističke logore smrti, za vreme 2. svetskog rata. Proboj medijskih barijera je, prema tome, moguć, ne samo teorijski, nego i praktično.

Na srpskoj strani mogućnost proboja medijskih barijera, ma koliko neprobodne izgledale, potvrđuje deo monografije autora Milovana Milutinovića, te pokazuje evoluciju (sazrevanje, usavršavanje, ekspanziju) političke i ratne propagande. Monografija „Rat je počeo riječima“ ilustruje mogućnosti uspešnog informativno-propagandnog delovanja na srpskoj strani u najtežim uslovima i najnepovoljnijem položaju u globalnom komunikacijskom prostoru, sveobuhvatnih medijskih barijera. Kroz studije slučaja potvrđuje se sposobnost srpske strane na planu intelektualnog nadmetanja sa daleko jačim protivnikom. U monografiji se iznose na videlo do sada malo poznati detalji o medijsko-propagandnom nadmetanju u bosanskohercegovačkom sukobu, u kome su Srbi vodili informativno-propagandnu bitku na više frontova. Te frontove su sačinjavali: dominantni svetski mediji u simbiozi sa centrima vojno-političke moći, hrvatski i muslimanski mediji u istim takvim konstelacijama. Ovde su na jednoj strani mediji vođeni stručnim metodama profesionalno kompetentnih, patriotski opredeljenih eksperata, okupljenih pri Press centrima VRS, odlučnih da pomognu svome narodu u pravednom odbrambenom ratu. Pored njih delovala su vodeća informativno politička glasila RS, kojima se takođe ne mogu osporiti patriotska opredeljenja, ali su, sem izuzetaka, delovala često nekompetentno, nedoraslo intelektualnom izazovu.

Autor u tom pogledu zaslužuje respekt. Monografija, i pored naznačenog, osim što doprinosi spoznaji sfere propagandnog rata - ratne propagande i smanjenja kognitivnog deficita, predstavlja inicijalno istraživanje ovog fenomena, koje će na određen način podstaknuti dalja izučavanja propagande u sukobu u Bosni i Hercegovini. Ona će, kao prva svoje vrste, verovatno poslužiti kao referentni oslonac, bilo u pozitivnim, negativnim ili drugim merilima za dalja istraživanja. Monografija „Rat je počeo riječima – Bosne i Hercegovina devedesetih”, autora dr Milovana Milutinovića, zaslužuje svu pažnju i potrebu da bude celovito predstavljena kao značajno naučno delo, koje razjašnjava, kod nas malo istraživani, fenomen propagande.

Prof. dr Novak A. Popović
Institut za političke nauke Beograd

SVAROG